

Недеклариран даночен рај – скриената економија и даночната евазија во Македонија, Албанија и Косово

Кратка анализа бр. 39 Февруари 2017

Автори: Емил Шурков, Ана Мицковска-Ралева, Орнела Чами, Резарта Делибашџаде

1. Вовед

Иако името го сугерира тоа, практиките на скриената економија не се секогаш активности со низок профил во економијата. Истекувањето на доверливите информации содржани во денес култните Панама документи открија матрица на високо профилни практики на даночна евазија кои имаат сокриено значителни приходни извори кон економиите на Европската Унија кои во спротивно би биле употребени за зголемување на квалитетот и квантитетот на јавните услуги кои би требало да ги обезбедат владите на тие држави. Истекувањето на информации за високо профилна даночна евазија само ја зацврсти потребата за вложување значителни напори во имплементирање на поопсежна прекугранична транспарентност и разни меѓународни алатки за справување со проблемот затоа што скриената економија и даночната евазија се глобален проблем и покрај тоа што имаат локален карактер. Но се додека постојат ЕУ земји (Ирска, Луксембург) кои како даночни раеви се водат од личен интерес потегот кон вонредно покривање на дупките во даночниот систем на ЕУ сигурно ќе биде проследен со големо негодување.

Согласно проценките на Ројтерс од 2013 година Европската Унија губи потенцијални

Key points

- Не издавањето на фискални сметки и даночната евазија во Македонија се прва и втора водечка причина за детектираните нерегуларности во периодот 2006-2016 (УЈП).
- Процентот на најретко даночени услуги е најголем во Косово (74%), втор најголем во Албанија (65%) и трет по големина во Македонија (54%). (График 9).
- Процентот на испитаници кои изјавиле дека немаа добиено фискална сметка/фактура за одредени купени производи во минатата година на Косово е 57.1%, Албанија 43%, и најнизок во Македонија 11.8% (График 10).
- Македонските даночни приходи претставени како процент од БДП се 29% во 2016 година, а Албанскиот и Косовскиот се 27%. Размерите на сите три земји се далеку пониски од просекот на ЕУ-28 кој е 45% од БДП.
- Не издавањето на фискални сметки за акцизните стоки алкохол и тутун (График 8) забележува дуплирање во 2016 година и изнесува 20% во Македонија. Процентот е далеку повисок во Албанија (52%) и Косово (40%).

јавни приходи во вредност од околу 1 трилион ЕУР на годишно ниво како директна последица на даночна евазија и измама.¹ Идејќи од фактот

потенцијални приходи на сметка на даночна евазија во вредност од 720 милиони ЕУР или двапати по годишниот буџет на Фондот за

	2006	2007	2008	2009	2010/2016
Пензиско и инвалидско осигурување	21.2%	21.2%	21.2%	19%	18%
Здравствено осигурување	9.2%	9.2%	9.2%	7,5%	7.3%
Придонеси за вработување	1.6%	1.6%	1.6%	1.4%	1.2%
Дополнително здравствено осигурување во случаи на повреда на работа и други повреди поврзани со работното место				0.5%	0.5%
Персонален данок на доход	15%	12%	10%	10%	10%
Вкупен даночен товар (Македонија)	47%	44%	42%	38,4%	37%

Table 1 – Стапки на социјални придонеси за период 2006-2016 во Македонија. Извор: КПМГ (2012), Управа за јавни приходи (УЈП) (2016) и Трпевски, Ташевска (2012), <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1420122/24.pdf>

дека вкупниот бруто домашен производ на ЕУ во 2013 година изнесувал 12.7 трилиони евра во тој случај даночната евазија и измама претставуваат 7.9% од годишниот БДП во 2013 година. Во 2015 година 7.9% од годишниот БДП на ЕУ (14.9 трилиони ЕУР) би претставувале загуби на даночна евазија и измама во вредност од 1.17 трилиони ЕУР. За контраст тоа е еднакво на државниот буџет на Франција за 2016 година.

Иако реплицирањето на истиот процент на проектирана даночна евазија и измама врз земји кои не се дел од ЕУ носи со себе поголема веројатност за потценети вредности сепак е корисна вежба која дава контраст и размер на проблемот со даночната евазија. Ако претпоставиме, а податоците го потврдуваат тоа, дека земји во развој како што се Македонија, Албанија и Косово имаат проблем со даночната евазија и измама кои претставуваат најмалку 7.9% од нивниот БДП тоа би значело дека Македонија годишно губи

здравство. Албанија потенцијално губи приближно 810 милиони ЕУР годишно или повеќе од 6 годишни буџети за одбрана. Косово потенцијално губи нешто повеќе од 470 милиони ЕУР годишно кое е еднакво на 7 годишни буџети на Косовските сили за безбедност.² Иако овие цифри се само проценки засновани на пресметките за вредноста на даночната евазија и измама во Европската Унија тие во исто време го отсликуваат размерот а не реализирани даночни приходи и изгубен потенцијал од пренасочување на истите приходи кон подобрување на квантитетот и квалитетот на јавните услуги.

Сузбивањето на даночната евазија и измама, како само еден дел од политиките кои ги таргетираат скриените економски активности, не е само начин да се зголемат државните приходи туку исто така и начин да се зголеми праведноста во даночниот систем, да се

¹ Francois, Lenoir, *EU losing 1 trillion euros a year to tax dodging*. Reuters (21.03.2013). Retrieved from: <http://www.reuters.com/article/2013/04/12/us-eu-tax-vanrompuy-idUSBRE93B0KC20130412>

² Пресметките се направени преку контрастирање на даночната евазија за ЕУ од 7.9% со номиналниот БДП за 2015 година на трите земји кои се анализираат.

зголеми прифаќањето на даноците и довербата меѓу граѓаните и бизнисите, да се застапуваат

ЕУ, кои се движат од под 8% од БДП (Австрија) до 30% од БДП (Бугарија). Непријавеата работа

	Албанија	Македонија	Косово
Придонеси за социјално осигурување (вкупна стапка)	27.9% (11.2% стапка за вработените, 16.7% стапка за работодавците)	27% (13.5% стапка за вработените и 13.5% стапка за работодавците)	10% (5% стапка за вработените и 5% стапка за работодавците)
Корпоративен данок на приход	15%	10%	10%
ДДВ	20%	18%	18%
Персонален данок на доход	Прогресивна стапка 0%, 13% и 23%	Рамен данок од 10%	Прогресивна стапка 0% (0-80 еур), 4% (81-250 еур) и 10% (> 450 еур)

човековите права и да се овозможи соодветна заштита за најранливите групи на граѓани во нашите општества.

2. Даночни стапки, приходи и даночна евазија

Постојат широки разлики помеѓу регионите и земјите во големината, начинот и главните сектори на делување на непријавената

е најзастапена во градежништвото но исто така е широко распространета во услугите кои се даваат во домовите, приватното обезбедување, индустриското чистење, земјоделството, како и во хотелиерството и ресторантски и катеринг услуги.³ Неизбежно е дека специфичните карактеристики на земјата која се анализира во сверата на јавните политики и економијата креираат збир на различни поттици кои понатаму произведуваат специфични трошоци и корисности кои доаѓаат со вклучувањето во скриената економија. Откривањето на тие позитивни и негативни поттици неизбежно водат кон конкретни препораки и решенија за јавни политики.

Даночната евазија ја следи токму таа различност помеѓу земјите кои се генерирани меѓу другото и од специфичните систем на социјална и здравствена заштита, даночните стапки и политика, ефикасноста на даночните власти и на прифатените мерки за даночна дисциплина, јавната свест како и довербата кон владините институции и мерки.

Владата реално нема доволно ресурси за да го следи секој индивидуалец и бизнис кој користи различни тактики на даночна евазија. Тоа што го прави Владата е активно следење на загубените приходи. Според Управата за јавни приходи на САД даноци во вредност од околу 500 милијарди УСД се загубени минатата година (2012) како директна последица на непријавените приходи. А во 2001 година загубените приходи изнесувале 384 милијарди УСД. (CNBC, 24.04.2013)

економија во Европа, која според податоците на Еурофаунд во просек се, “18% од БДП-то на

➤ Споредувајќи ги нивоата на владини приходи, претставено како процент од нивниот БДП или пер capita, обезбедува индикација за

³ European Parliament News (02.02.2016) “European platform to tackle undeclared work.” Accessed 19.07.2016

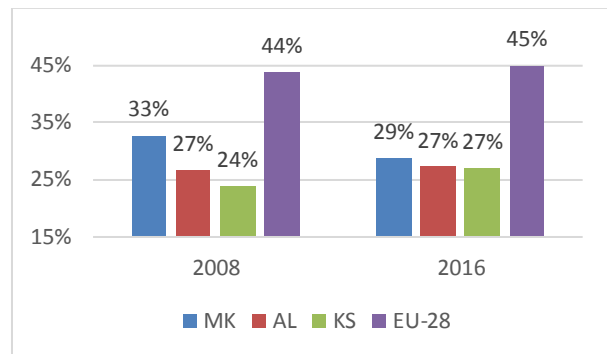
<<http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20160129|PR11935/European-platform-to-tackle-undeclared-work>>

важноста на јавниот сектор во економијата согласно достапните финансиски ресурси и е одреден од минатите и сегашни политички одлуки кои ги носат тие влади. Општите владини приходи можат да бидат користени како индикатор за нивото на непријавени активности во неформалната економија односно да покаже колкав дел од вкупната економска активност избегнува соодветно надгледување и оданочување од страна на државата, кое е особено важно за земји во развој. **Македонските даночни приходи претставени како процент од БДП се 29% во 2016 година, а Албанскиот и Косовскиот се 27%. Размерите на сите три земји се далеку пониски од просекот на ЕУ-28 кој е 45% од БДП. (График 1).**

Иако е разбирливо повеќето земји во развој да имаат така низок размер на приходи и БДП сепак е загрижувачки фактот што истиот се нема значително променето или подобро во последните 8 години. **Всушност тој размер во Македонија забележува влошување од 2008 година кога приходите претставувале 33% од БДП наместо размерот во 2016 година кога е 29% од БДП** и покрај позитивните движења во економијата, константно и покачено ниво на Странски директни инвестиции (СДИ), зголемени приходи од придонесите за социјално и здравствено осигурување, и зголемени приходи од сите даноци. **Албанскиот размер на приходи и БДП се има одржано на исто ниво (27%) во последните 8 години додека Косовскиот забележува благо подобрување од 24% во 2008 на 27% во 2016 година.**

⁴ Dzhokova, Franic, Mishkov, C. Williams (2014), "Tackling the Undeclared Economy in FYR Macedonia" GREY Working Paper No. 3, University of Sheffield. Retrieved from: <http://www.grey-project.group.shef.ac.uk/wp->

График 1 – Општи државни приходи како % од БДП. Извор: ММФ, Проекција на Светски Економски Форум <https://knoema.com/IMFWEO2014Apr/imf-world-economic-outlook-april-2014?tsId=1025200>

Македонија

Истражувањето на Мојсоска-Блажески (2011)⁴, за влијанието на промените во трудовиот закон врз стапката на вработеност и големината на неформалната економија покажува маргинален ефект на јавната политика за рамен данок. Авторот пронаоѓа дека „**намалувањето на стапката на социјалните придонеси имале позитивно влијание врз стапката на вработеност во контраст со влијанието за реформата за рамен данок.**“ Таа понатаму заклучува дека социјалното осигурување и даночните реформи насочени кон намалување на цената на трудот ги носат следните позитивни ефекти: **(а)** им има помогнато на вработените за време на кризата, **(б)** имало ефект врз вработеноста, **(в)** ја зголемиле нето платата, **(г)** го намалиле нивото на неформална економија, **(д)** ја подобриле даночната дисциплина, и **(ф)** го зголемиле бројот на осигурени лица во пензискиот систем на земјата.⁵

Даночниот товар во Македонија останува релативно низок во периодот 2010-2016. Сепак,

content/uploads/2014/08/WP3-Tackling-the-Undeclared-Economy-in-FYROM_10072014.pdf

⁵ Dzhokova, Franic, Mishkov, C. Williams (2014), "Tackling the Undeclared Economy in FYR Macedonia" GREY Working Paper No. 3, University of Sheffield. p.44-45. Retrieved from: <http://www.grey->

даночниот товар останува релативно висок за ниско квалификуваниот труд, “поради минималната основица за уплаќање на придонесите за социјално осигурување, која е утврдена на 65% од просечната плата во државата а не од платата на поединецот, и околу 50% во просек за здравствено осигурување (одвоено по дејности, со повисоко релативно оптоварување на дејностите каде просечните плати се пониски) (Светска Банка, 2008, стр.11, Бечерман и Арандаренко 2008, Лопез-Марфи, 2008, Мојсоска-Блажевски и др., 2009, стр.101”.⁶

Анализирајќи ги статистичките податоци кои доаѓаат (График 2) од Управата за јавни приходи (УЈП), и во 2016 година се забележува позитивен тренд на даночните приходи кои доаѓаат од придонесите за пензиско и инвалидско осигурување, како и од придонесите за здравствено осигурување. Овој тренд е посебно истакнат од 2008 година со просечен годишен раст на вкупните даночни приходи од придонесите од 4.95%. Но гледајќи ги конкретно приходите за пензиско и инвалидско осигурување, и за вработување може да се заклучи дека истите се немаат драматично зголемено. Всушност, во периодот 2008 – 2016, годишните приходи за истите ставки се имаат зголемено вкупно за 29% и 20% и остануваат на слични просечни годишни апсолутни вредности од 29 милијарди MKD (471 мил. ЕУР) и 1.8 милијарди MKD (29.2 мил. EUR). Позитивниот тренд на вкупните даночни приходи од социјалните придонеси во најголем дел се должи на драстичното зголемување на

приходите од придонесите за здравствено осигурување кои во последните 8 години се има повеќе од двојно зголемено, односно од 11 милијарди MKD во 2008 на 23 милијарди MKD во 2016 година. Оваа значителна промена може да се припише како позитивен ефект на неколкуте последователни промени на *Законот за придонеси од задолжително социјално осигурување (ЗПЗСО)*.⁷

График 2 – Даночни приходи од придонесите за социјално осигурување во периодот (2008- 2016). Извор: Управа за јавни приходи на Македонија (УЈП).

project.group.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2014/08/WP3-Tackling-the-Undeclared-Economy-in-FYROM_10072014.pdf

⁶ Trpeski P., Tashevska B. (2012) *Labour Tax Wedge in the Republic of Macedonia – Trends and International Comparison*. Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, 14(2), 2012, p.575. Retrieved from: <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1420122/24.pdf>

⁷ Dzhkova, Franic, Mishkov, C. Williams (2014), “Tackling the Undeclared Economy in FYR Macedonia” GREY Working Paper No. 3, University of Sheffield. Retrieved from: http://www.grey-project.group.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2014/08/WP3-Tackling-the-Undeclared-Economy-in-FYROM_10072014.pdf p.44

График 3 – Стапки на даночни прибирања од страна на Управата за јавни приходи и Царината во Македонија (во милијарди МКД). Извор: УЈП <http://ujp.gov.mk/mk/statistika/naplata/1/0/0> и Царина <http://www.customs.gov.mk/index.php/mk/za-nas-mk/publikacii-i-qodishni-izveshtai/izveshtai-mk/godishni-izveshtai-mk>

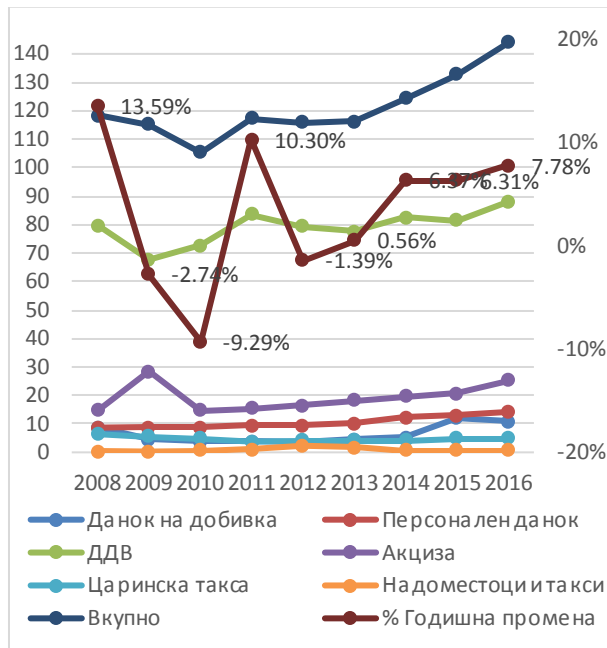
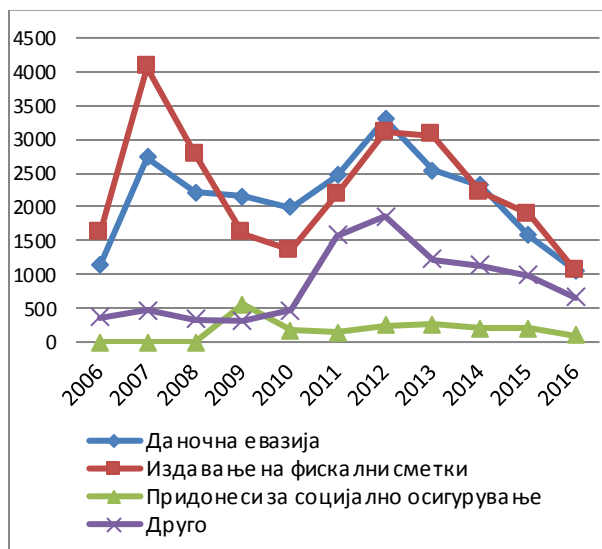

График 4 – Извештаи за нерегуларности регистрирани преку жешката линија на УЈП (198) и е-извештаи Извор: Статистика на УЈП <http://ujp.gov.mk/mk/statistika/naplata/9/0/0>

⁸ Balkan Insight: <http://www.balkaninsight.com/en/article/albania-government-starts-major-crackdown-against-fiscal-evasion-09-01-2015-s thash.Y4xeKWdm.dpuf>

Албанија

Од 1997 година Албанија прави напори да воспостави систем на даноци и други давачки согласно добрите практики од земјите членки на ЕУ. Во 2008 година се вовеле рамниот данок од 10% како и други фискални инструменти кои доведоа до генерално зголемени даночни приходи до најмалку 2011 година. Но мора да се напомене (како во График 1) приходите како процент од БДП се имаат намалено или опстоено на исто ниво како во 2008 година, односно на 27% од БДП. Во 2013 година ново избраната Влада на Република Албанија потпиша три годишен рамковен договор со Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) со кој се обезбеди средства во замена за затегнување на фискалната дисциплина.⁸ Оваа поддршка од страна на ММФ има помогнато да се спречи тенденцијата на намалување на даночните приходи која Албанија ја искуси во периодот 2011-2013 година, во главно преку зголемување на приходите кои доаѓаат од социјалните придонеси и данокот на добивка. Даночните стапки се имаат зголемени во сите даночни класи, како што се корпоративните даноци од 10% на 15% и данокот на акцизни стоки. Во 2014 година персоналниот данок (Персонален данок на доход) се има променето од рамниот данок на прогресивен систем на оданочување. Затоа што 60% од даночните обврзници се под горната граница за која се плаќа 0% персонален данок, оваа даночна реформа ја има ослабено стапката на прибрани даноци.

График 5 – Даночни приходи во Албанија од придонеси за социјално осигурување за периодот (2006-2016) во милијарди Леки. Извор: Министерство за финансии на Албанија.

Зголемувањето на даночните стапки во 2015 година за акцизни стоки како што се тутун и деривати на нафта немаше ефект на зголемување на даночните приходи. Една причина за оваа појава може да биде припишана на очекувањата кај граѓаните и бизнисите за овие даночни зголемувања и соодветен одговор преку искористување на практики на скриена економија и неусогласеност со воспоставените процедури за увоз и извоз. Друга можна причина, иако помалку веројатна, едноставно намалување на потрошувачката за тие производи. Владата одлучи во 2016 година да го поништи данокот за малите бизниси како и да направи исклучок од данок на добивка за мали и микро претпријатија кое е веројатно да ги намали даночните приходи но во исто време и би ги стимулирал економските процеси.² Поради ниската даночна ефикасност, бројните даночни исклучоци, и предизвици со даночната

дисциплина, се очекува даночните приходи да забележат само благо зголемување до 2019 година.⁹

Даночна евазија

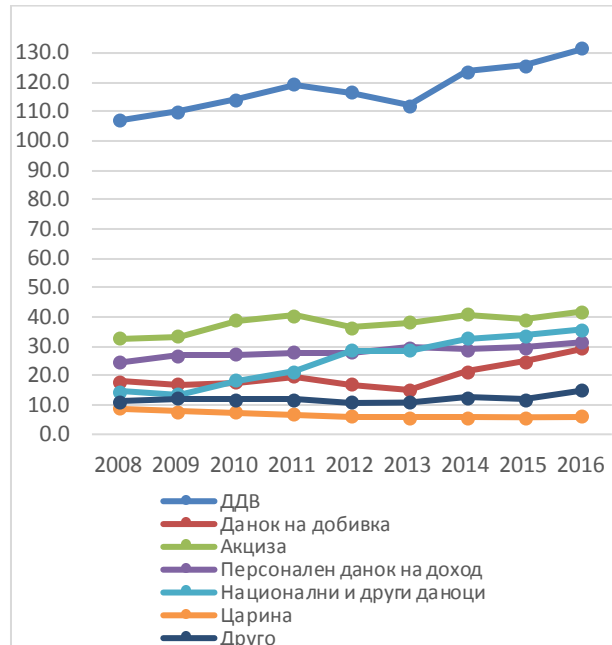
Степенот и факторите на даночната евазија во Албанија не може едноставно да се идентификуваат пред се затоа што не постои прецизна статистика или извештаи од одговорните институции.¹⁰ Не помага и фактот што има преголема бирократија и висок волумен на трансакции во кеш кои дополнително го отежнуваат прибирањето на потребните податоци.¹¹ Според Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) даночната недисциплина поврзана со ДДВ а извлечена од Ц-ефикасноста може да биде земена како проценка за даночната евазија во државата. Тие проценуваат дека гапот во даночната усогласеност 34% - 39% од потенцијалниот ДДВ,² коешто е благо повисоко од регионалниот просек и има тренд на зголемување од 2008 година. Потенцијалниот приход од ДДВ за ЕУ земјите изнесува 15%. Овој тренд на зголемување можно е да е предизвикан од влошена даночна дисциплина, која најмногу може да се припише на значителниот степен на криумчарење и измама поврзана со даноците за акцизни стоки како што се горивата и цигарите.

⁹ International Monetary Fund, Staff Report Albania 2016, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16142.pdf>

¹⁰ Hysen Muçeku, Altin Muca, 'Informal Economy in Albania – Its Costs in the Country Development' (2014) 5(9) Mediterranean Journal of Social Sciences 642, 64

¹¹ International Monetary Fund, Albania June 2016 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16143.pdf>

График 6 – Стапки на даночни приходи на Управата за јавни приходи на Албанија (Во милијарди Леки). Извор: Министерство за финансии на Албанија.

Албанската црна економија се проценува на 33% од БДП¹² во 2014, кој што процент е далеку на европскиот просек од 18.6%.¹³ Во Септември 2015 година владата започна кампања против неформалните практики во економијата која има за цел да ја подигне подготвеноста за справување со прашањето за даночната евазија, посебно преку подобра контрола, регистрирање на работници и мали бизниси како и сузбивање на даночната недисциплина. Иако беше очекувано од главните чинители и креатори на јавни политики, поради високиот интензитет и силниот фокус на помалите бизниси кампањата не ги постигна очекуваните резултати и напротив придонесе кон понатамошно разорување на бизнис климата во Албанија. Но сега Управата за јавни приходи на Албанија го промени својот приод и тие се поотворени кон мерки кои вклучуваат

соработка и кои се фокусирани пред се на подобро таргетирање преку користење на анализи на ризик.

Комплексноста на даночниот систем поставува значителен товар врз бизнисите. Бројот на даночни плаќања и време потрошено за плаќање на даноците се 19 и 43%, коишто се повисоки од просекот на земјите од Западен Балкан. Општите владини приходи, даночни и неданочни, се пониски во Албанија споредено со истите од другите земји од регионот и последователно, јавното трошење е а прилично ниско ниво.

Даночниот товар е понизок во Албанија во споредба со другите Балкански економии најмалку до 2014 година. Споредено со соседните земји, Стапката на прибрани даноци во Албанија се скромни за повеќето главни даночни класи. Конкретно, персонален данок на доход, данок на имот и пред се социјалните придонеси се значително пониски во Албанија. Само приходите кои пристигаат од наплатата на ДДВ и данокот на добивка (корпоративен данок) се во линија на наплатата на истите даноци од страна на соседните земји. Затоа Албанија се потпира на исто ниво и на директни и индиректни даноци: уделот на приходи од ДДВ и данокот на акцизни стоки во вкупните приходи е околу 49%.

Пониските даночни приходи на Албанија се делумно причинети од пониската даночна ефикасност на даночењето на приходите. (График 6). Даночната ефикасност е размерот помеѓу секој даночен приход за секој данок (како процент од БДП) и највисоката даночна стапка. Даночната ефикасност на приходите од социјалните придонеси и персоналниот данок на доход е понизок во Албанија споредено со други Балкански земји. За корпоративните даноци и даноците на додадена вредност

¹² Bright Line Law: An insight into tax evasion, money laundering and the Albanian black economy 2016 (<https://www.brightlinelaw.co.uk/Latest-News/An-insight-into-tax-evasion-money-laundering-and-the-albanian-black-economy-1.html>)

¹³ Shadow Economy and Tax Evasion in the EU, Schneider 2014 (<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/JournalofMoneyLaunderingControl.pdf>)

даночната ефикасност е на слично ниво како соседните земји, но постои широка палета на различни резултати.¹⁴

Косово

Во 2009 година Косово станува членка на ММФ и потпишува „Stand-By“ аранжман си кој се обезбедува поддршка за Косово и се воспоставува обврска постигнување на бројни критериуми за ефикасност. Со овој Аранжман нови даночни закони за ДДВ, персонален данок на доход, и корпоративни даноци беа одобрени и серија на работилници беа имплементирани за даночните обврзници по сите региони кои имаа за цел да им помогнат на истите подобро да се подготват и да ги прифатат промените во даночната легислатива како и новите обврски кои произлегуваат од таа легислатива.¹⁵ Во исто време со реформата за воведување на задолжителни електронски фискални каси, кои воспоставија обврска на бизнисите да го регистрираат електронски својот готовински паричен тек, општите даночни приходи драстично се зголемија и покажаа стабилен раст. Во голем дел зголемените даночни приходи можат да се припишат на стапката на ДДВ која во 2009 година се зголеми од 15% на 16% и потоа на 18% во 2016 година.¹⁶

Затоа што Косово силно се потпира на индиректно прибраните даноци на неговите граници а уделот на директните даноци е 14%, Управата за јавни приходи на Косово во 2011 година предложи зголемување на директните даноци. Предлог мерките вклучуваа зголемување на даночната основа на

даноците за корпоративните приходи (кои инаку беа рамен данок) и зголемување на стапката на прогресивност на персоналниот данок на доход, коишто ги објаснуваат последователните промени во даночните приходи во оваа година.¹⁷ И двата беа одредени на 10% во 2013 година од кога што даночните приходи продолжија да се зголемуваат за да компензираат за благото намалување на прибирањето на приходите кое настана поради негативни ценовни шокови кои влијае врз вредноста на увозот и ги намалија царинските сметки.¹⁸

Приходите во 2016 година треба да забележат зголемување поради повисоките даноци за акцизни стоки (тутун, алкохол и патни горива) и од зголемувањето на стапката на ДДВ од 16% на 18%,¹⁹ како и од новиот приод на мобилизација а неданочните приходи. Поради релативно позитивната стапка на раст на Косовската економија, иако не оптимален раст со оглед а тоа што се работи за земја во развој со ниско развиено економски гранки покрај кои се очекуваат повисоки стапки на раст, се очекува даночните приходи да се одржат на стабилни стапки на раст се до 2020 година.²⁰

Социјалните придонеси и даночна евазија

Во 2012 година постоеше растечка свест и признание дека се потребни коренити реформи во системот за социјално и пензиско осигурување особено ако се земат предвид трошоците кои доаѓаат од осигурувањето на веќе сертифицираните и новите воени ветерани кои би го направиле неодржлив целиот систем

¹⁴ IMF-Albania taxation

¹⁵ Tax Administration of Kosovo, Annual Report 2010, http://www.atk-ks.org/wp-content/uploads/2010/09/Raporti-Vjetor-2010_v_fundit_shtyp_ENG.pdf p. 18

¹⁶ Vat Live, VAT news (16.09.2015) <http://www.vatlive.com/vat-news/kosovo-raises-vat-to-18/>

¹⁷ International Money Fund, Staff Report 2011 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11374.pdf>

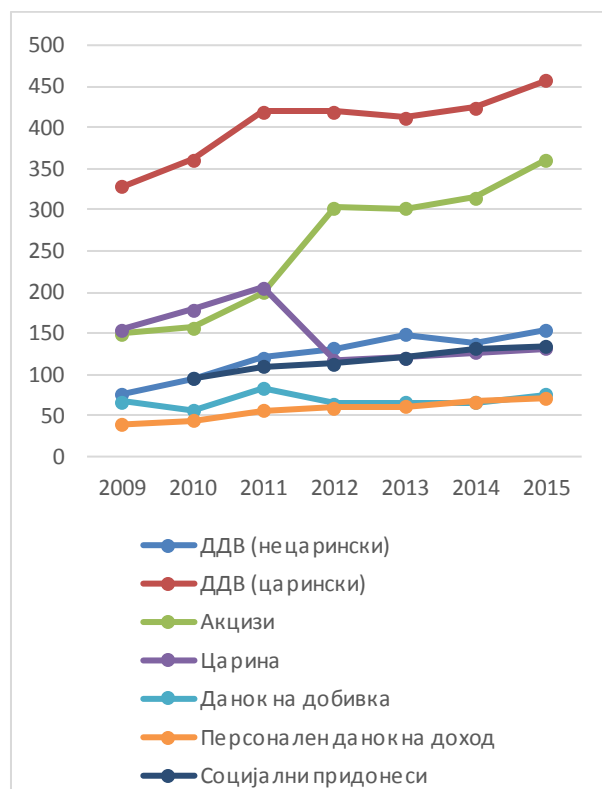
¹⁸ International Money Fund, Staff Report 2013 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13379.pdf>

¹⁹ International Money Fund, Staff Report 2016, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr1622.pdf>

²⁰ Policy Report Pension System Kosovo 2012 http://legalpoliticalstudies.org/download/Policy_Report_06_2012_eng.pdf

за социјално осигурување. Овие пензиски шеми исто така ги обесхрабруваат вработените да ги задржат своите работни места, да бараат нови работни места, или целосно да ги пријавуваат своите приходи.²¹ 2017 година ќе биде прва во која за првпат покрај придонесите за пензиско и инвалидско осигурување и здравственото осигурување ќе биде задолжително. Стапката на придонеси за здравствено осигурување ќе биде одредена на 7% од бруто платата подеднакво поделени помеѓу работодавец и работник (3.5%) која што реформа се очекува значително да ги зголеми приходите.²²

График 7 – Даноци и приходи од придонеси за социјално осигурување во Косово за период (2009 - 2015). Извор: Косовска агенција за статистика, Даночна администрација на Косово, Министерство за финансии на Косово.

Релативно тешко е да се дојде до податоци за даночната евазија во најголема мера поради долгите бирократски процеси и нивен развој, висок волумен на готовински трансакции и поради немањето волја кај граѓаните да пријават нерегуларности и даночна евазија стравувајќи дека ќе ги изгубат своите работни места. Но надлежните сепак напредуваат кон развивање на централизиран систем за јавни набавки со цел полесно детектирање на корупција и за да се подобри управувањето преку поефикасни процеси и системи за јавни трошоци и приходи.

Системот за социјално осигурување носи сопствени карактеристики и комплексности. Како што е случајот и со Македонија во Косово пензискиот систем со состои од 3 столба кои се разликуваат според моделот на финансирање и популацискиот стратум за кој е дизајниран да го покрие:

- **Прв столб** – е шема за социјална поддршка која исто така се однесува и на постарите лица. Овој столб е интегриран во централната Влада, и неговото финансирање и функционирање има слични карактеристики на системот pay-as-you-go (PAYG) односно тоа што влегува во пензискиот систем како уплати од вработени во исто време и излегува како исплати на сегашните пензионери. Овој столб е сличен на државно финансираните пензиски фондови. Пензиските трошоци кои потпаѓаат под овој столб генерално се сметаат за социјални бенефити.
- **Втор столб** – е задолжително пензиско финансирана шема. Оваа пензиска шема се имплементираше во Август 2002 година кога само големите работодавци и националните агенции беа опфатени со задолжително

²¹ KPMG Tax News Kosovo (21.12.2016): <https://home.kpmg.com/ai/en/home/insights/2016/12/tax-news-kosovo-new-administrative-instruction-on-the-implement.html>

²² Loxha Arberesha, Group for Legal and Political Studies (06/2012) "Pension System in Kosovo: review of current state, main challenges and gaps" http://legalpoliticalstudies.org/download/Policy_Report_06_2012_eng.pdf

пензиско осигурување. Од 2003 година задолжителното пензиско осигурување беше проширено со цел да ги вклучи сите работодавци на Косово како и самовработените. Спротивно на македонскиот случај, каде што овие фондови се управувани и орочени користејќи конзервативни инвестициски стратегии преку две приватни осигурителни компании, на Косово задолжителните пензиски фондови и заштеди се администрирани и управувани од страна на Косовскиот фонд за пензиски заштеди (КФПЗ). КФПЗ ги управува придонесите за пензиско осигурување во вредност од 10% од бруто платата кој придонес е поделен подеднакво меѓу работодавец и работник (5%+5%). Истата стапка важи и за самовработените. КФПЗ исто така ги инвестира овие средства во долгорочни и стабилни финансиски инструменти.

- **Трет столб** – е шема на пензиско осигурување на доброволна основа за оние лица кои сакаат да инвестираат повеќе во своето социјално осигурување. Оваа пензиска шема не е задолжителна за бизнисите и другите финансиски институции и може да биде финансирана од работодавците и работниците.²³

Иако даночните стапки и начинот на кој е поставен системот за социјално осигурување од аспект на одредување на разни поттици кои ја дефинираат скриената економија, како и разните практики на скриена, сепак без соодветни механизми за ставање во сила на различните мерки и механизми за зголемување на свеста поттиците за избегнување даноци ќе бидат преголеми за да може да им одолеат

различните економски субјекти кои се во постојана потрага по различни налини да бидат поконкурентни. Без сомнеж, пазарната конкуренција е позитивна и посакувана пазарна состојба во нашите економии се додека економските ентитети играат според истите определени правила и закони и ги почитуваат принципите на лојална конкуренција. Една студија извршена во Косово (2013) за бизнисите и неформалноста, дојде до наод дека скоро 62.7% од компаниите се сигурни дека ако би решиле да избегнуваат даноци дека во тоа ќе успеат со голема леснотија без притоа да бидат фатени од страна на властите. Но, изненадувачки, од аспект на интензитет на даночни инспекции, 37.3% од испитаниците веруваат дека постои висока или многу висока веројатност да бидат фатени за време а даночната евазија.²⁴ Овој факт налага дека најверојатно тие се потпираат на веќе добро воспоставената пракса на скриена економија односно поткупување на даночниот инспектор. Ситуацијата е слична во повеќето земји од Југоисточна Европа.²⁵

Недостатокот на човечки ресурси ги спречува владите од ЈИ Европа ефективно да ги следат активностите. Отсуството на мониторинг, меѓусебна поврзаност и системи за автоматизирано споделување на информации помеѓу владини агенции со преклопувачки јурисдикции ја зголемува веројатноста даночните и царинските службеници да бидат вклучени во разни коруптивни практики. Соодветно, многу често тие практики се поврзани со други практики на скриена економија кои се употребуваат од страна на бизнисите. Додека Бугарија (сега и во минатото) Хрватска и Македонија (од скоро) и Албанија

²³ Balkan tax report <http://www.norway-kosovo.no/NR/Balkan%20Taxation%20report.pdf>

²⁴ RIINVEST Institute (2013) "To pay or not to pay – A business perspective of informality in Kosovo". http://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2016/October/17/BUSINESS_INFORMALITY_5mm_bleed_no_inside_ENG_FINALV_313964385731476693005.pdf

²⁵ SELDI (2016) "Shadow Power – Assessment of Corruption and Hidden Economy in Southeast Europe" <http://seldi.net/publications/publications/shadow-power-assessment-of-corruption-and-hidden-economy-in-southeast-europe/>

(планирано) се фокусираат на развој и имплементирање на технолошки решенија за овие практики на скриена економија, Црна Гора и Косово се фокусираат на зголемување на свеста за јавните финансии и даночната дисциплина преку различни кампањи. Овие кампањи имаат за цел да ја вклучат општата јавност во поголема мера, и да промовираат меки мерки на засилување на правилата на интегритет. Но сепак, јавноста изгледа дека е доволно свесна и сензитивна кога е во прашање корупција на даночните службеници: четвртина од испитаниците на анкетата на СЕЛДИ веруваат дека скоро сите даночни службеници се инволвирани во корупција а 37% од испитаниците сметаат дека повеќето од нив се корумпирани.²⁶ Единствената достапна проценка за даночниот јаз (за фискалните години 2011 и 2012), е заснована на проценките за економија во сенка на Шнајдер за земјите од Западен Балкан, и е обезбедена од страна на Хареми. Во последователен консултантски извештај во 2013 година од страна на АЛ – даночен центар од Албанија, кој е сличен на претходниот, според користената методологија, но без директна референца кон него, се презентирани вторите проценки за даночниот јаз за регионот. Македонија е на врвот на оваа група со бруто даночен јаз од 29.2 од БДП. Но поради разликите во цената на спроведување на мерките како и можеби начинот на кој е поставен системот за поврат на даноци, трите земји се заедно на врвот од аспект а нето даночен јаз – Македонија, Црна Горка и Косово со нето даночен јаз од 25.9% од БДП.²⁷

²⁶ Ibid

²⁷ Hidden economy assessment report, CSD. Also available at SELDI's hidden economy country fact sheets (2016)

<http://seldi.net/publications/publications/hidden-economy-fact-sheets-2016/>

²⁸ RIINVEST Institute (2013) "To pay or not to pay – A business perspective of informality in Kosovo".

Во однос на даночната администрација и начинот на кој функционираат управите за јавни приходи во земјите бизнисите тврдат дека многу често ги поткупуваат и дека даночните инспектори го злоупотребуваат својот авторитет. На скала од 1 до 10 (1 – никогаш, 10 – многу често) бизнисите во просек оценуваат со 4.48. Тие исто така веруваат дека даночните инспектори го злоупотребуваат својот авторитет. (Просек: 4.35, 1 – никогаш, 10 секогаш).²⁸

Сепак, како што прикажавме до сега, ниските даноци сами по себе не носат и мал неформален сектор, затоа што постојат многу други фактори кои помагаат при одредување дали компаниите ќе решат да ја спроведуваат својата економска активност неформално. Согласно тоа, потребное зацврстување на даночната администрација за да се прошири даночната база и да се обезбедат конзистентни даночни прибирања. Други мерки кои можат да помогнат да се ограничи растот на неформалниот сектор е поедноставување на процедурите и намалување на времетраењето кое е потребно за отворање бизнис, кое е особено важно на општинско ниво. Понатаму, потребен е брз владин одговор во попишување на потребните процедури и административни капацитети кои се однесуваат на регулаторниот режим за вршење бизнис, особено во врска со лиценцирање на бизниси, градежни дозволи итн. Дел од овие мерки се предвидени со Стратегијата за развој на мали и средни претпријатија на Косово предложена од страна на Министерството за трговија и индустрија (МТИ).²⁹

3. Наоди од бизнис анкета

Постојат големи разлики помеѓу трите земји кога во прашање се издавањето на фискални сметки

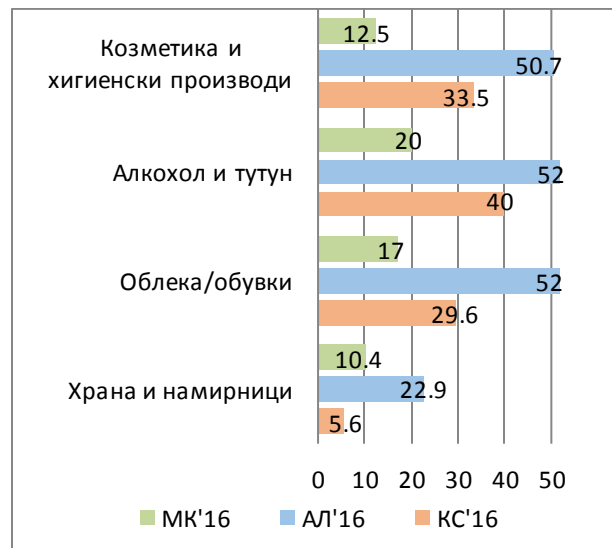
http://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2016/October/17/BUSINESS_INFORMALITY_5mm_bleed_no_inside_ENG_FINALV_313964385731476693005.pdf

²⁹ Ministry of Trade and Industry of Kosovo "Private Sector Development Strategy 2013-2017" (2013)

http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PRIVATE_SECTOR_DEVELOPMENT_STRATEGY_2013-2017.pdf

за купени основни производи/намирници. Имено, не издавањето на такви сметки е посебно проширено во Албанија, нешто помалку на Косово и најретко во Македонија. Според податоците, козметички/хигиенски производи, алкохол/тутун и облека/обувки се категориите на производи кои имаат најголема веројатност да бидат продадени без да бидат оданочени, додека производите како храна и намирници имаат најголема веројатност да бидат оданочени, особено во Македонија и Косово (Види График 8).

График 8 - % of respondents stating they've rarely or never been issued fiscal receipts for purchased products during the past month. Source: Population survey CRPM/IDM/D4D 2016 Q.25 (population).

Македонија во 2016 година во однос на не издавањето на фискални сметки за акцизните стоки алкохол и тутун (График 8) забележува скоро удвојување на даночната недисциплина од 12% во 2014 година на 20% во 2016. Овој факт е значаен затоа што може да индицира загубени потенцијални приходи, неефикасни инспекции (особено во даночната управа), како и консеквентна пролиферација на шверцот и криумчарењето на овој тип на високо оданочени стоки. Ситуацијата во Албанија е позагрижувачка од другите две земји и повеќе од 50% од испитаниците изјавиле дека ретко или

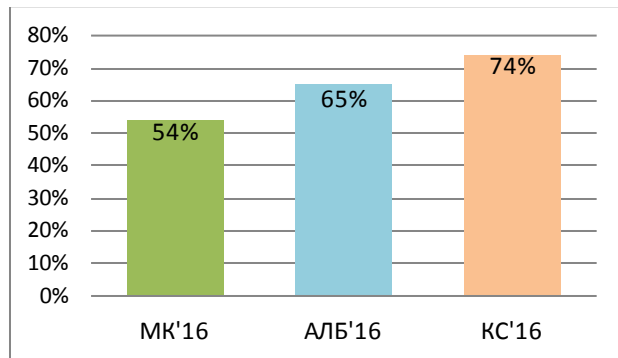
никогаш не добиле фискални сметки за а) козметички/хигиенски производи, б) алкохол/тутун и в) облека/обувки.

Но кога се работи за не издавањето на фискални сметки за купени услуги ситуацијата е негативна во сите три земји. График 9 ги покажува просечните проценти на испитаници кои не добиле фискални сметки за (некои од) 13 одредени услуги во прашалникот. **Процентот на најретко оданочени услуги е највисок на Косово (74%), втор највисок во Албанија (65%), и трет во Македонија со 54% од испитаниците.**

Но сепак постојат значителни разлики од аспект на видот на услугата која се анализира. Специфично, во Македонија фискални сметки се најчесто издадени (85%) за а) професионални услуги (сметководители, психолози, архитекти итн.); б) транспортни услуги (75%); додека најретко се даваат за а) мајстори/автомеханички услуги; б) поправки во домот (17%); в) изнајмување на имот (30%); г) занаетчиски услуги 36% (фризерки, бербери, кројачи, козметичари). Во Албанија фискални сметки најчесто се издаваат за а) Катеринг и ресторантски услуги (84%) и б) транспортни услуги (66%). Најретко се издаваат фискални сметки за а) одржување на домот (6%); б) поправки во домот (8%); в) изнајмување на имот (11%); и г) грижа за постари лица и деца (15%). Слични се и податоците за Косово каде што најчесто издадени фискални сметки се за а) Катеринг и ресторантски услуги (77%); и б) транспортни услуги (47%). Најретко издадени фискални сметки за услуги на Косово се за: а) поправки на возила и електроника (6%); б) поправки во домот (11%); в) изнајмување на имот (14%); г) грижа за постари лица и деца (15%).

График 9 - % на испитаници кои изјавиле дека немаат добиено фискална сметка за купени услуги во последните

3 месеци. Извор: Анкета на популација ЦИКП/Д4Д/ИДМ 2016 Q.26В (популација).

Кога се работи за купување на поголеми производи (како што се возила, мебел, техничка опрема и електроника итн.) фреквенцијата на издавање на фискални сметки/фактури за истите е најниска на Косово со 57.1% од испитаниците, нешто подобра во Албанија со 43% од испитаниците и најдобра во Македонија каде само 11.8% од испитаниците не добиле фискална сметка/фактура за купените поголеми производи (График 10).

График 10 - % на испитаници кои изјавиле дека немаат примено фискална сметка/фактура за купување на одредени поголеми производи во последните 2 години. Извор: Анкета на популација ЦИКП/Д4Д/ИДМ 2016 Q.24 (популација).

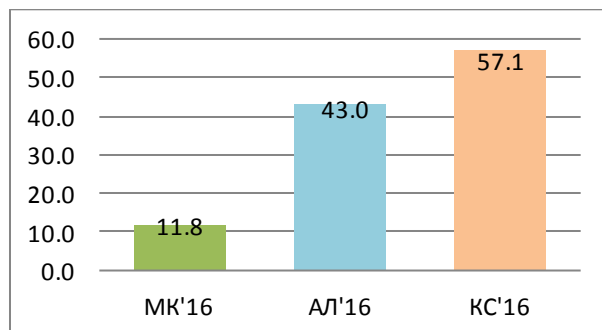

График 11 - (НЕ)согласување со изјавата „Неплатените даноци негативно влијаат врз локалната економија.“

Причините за оваа голема разлика помеѓу Македонија и другите две земји можат делумно да се припишат на континуираната фискална реформа која започна од 2007 година и која резултираше со подобра контрола на продавачите на разни добра и услуги како и зголемена јавна свест за значењето на издавањето на фискални сметки/фактури и нивната поврзаност со квалитетот и квантитетот на јавни услуги.

Без разлика на поголемите разлики во однос на издавањето на сметки и плаќањето на даноци за разни добра и услуги, сепак перцепциите во врска со корисноста на даноците не се разликуваат во иста мера. Специфично, големо мнозинство на испитаници (особено во Албанија) се сложуваат со изјавата дека „неплатените даноци негативно влијаат врз локалната економија“ (График 11). Но, до одредена мера и контрадикторно (График 12), 16% од испитаниците во Македонија и Албанија исто така изјавиле дека „не плаќањето на даноците треба да биде толерирано“ (најчесто испитаници од домаќинства со пониски приходи), кое индицира дека иако сметаат дека даноците се важни за локалната економија сепак даночната дисциплина/морал е релативно ниска во сите три земји.

Анкета на популација ЦИКП/Д4Д/ИДМ 2016 Q.МК11В (популација).

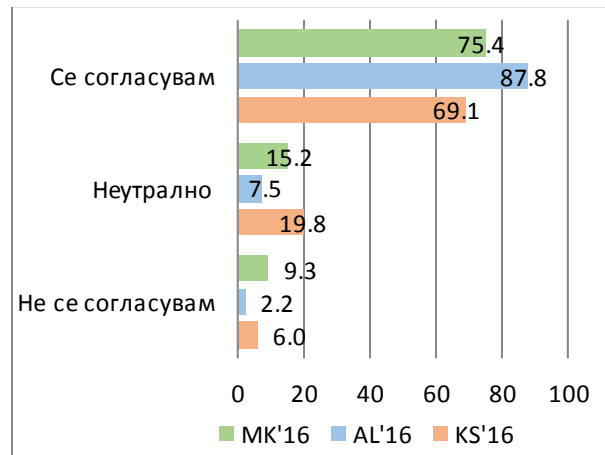
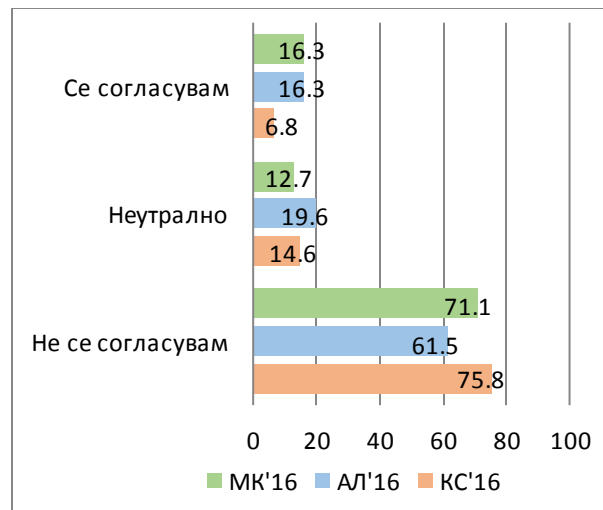

График 12 – (НЕ)согласување со изјавата „Неплаќањето даноци треба да се толерира.“ Анкета на популација ЦИКП/Д4Д/ИДМ 2016 Q.МК11В (популација).

4. Заклучок

Даночното оптоварување, кој е еден од многуте фактори кои придонесуваат кон даночна евазија, е првиот фронт кон кој јавните политики за сузбивање на скриената економија треба, и многу често се насочени со цел да се променат системски структурни проблеми кои произведуваат поттици за вклучување во активности на даночна евазија и измама. **Даночниот товар не се однесува само на висината на апсолутните вредности кои треба да се платат туку и не леснотијата со која истите може да се платат и потешкотиите со кои се среќаваат бизнисите и индивидуалците при**

исплата на такви даноци и социјални придонеси.

Не издавањето на фискални сметки и даночна евазија во Македонија се сеуште прва и втора водечка причина за детектираните нерегуларности од страна на УЈП во периодот 2006-2016 година. **Процентот на најретко оданочени услуги е најголем во Косово (74%), втор најголем во Албанија (65%) и трет во Македонија (54%).** Процентот на испитаници кои изјавиле дека **не примиле фискална сметка/фактура откако купиле одредени добра во последната година во Косово е 57.1%, Албанија 43%, и ниски 11.8% во Македонија** (График 10).

Во однос на свеста на јавноста која се однесува на важноста на плаќањето даноци податоците покажуваат дека во просек **три четвртини (3/4) од испитаниците во Македонија, Албанија и Косово се сложуваат дека неплатените негативно влијае врз локалните економии и не се сложуваат дека не плаќањето даноци треба да се толерира.**

Владите на Македонија, Албанија и Косово мора да продолжат да ги реформираат и да инвестираат во оперативните капацитети на главните институции кои се одговорни за сузбивање на даночната евазија и непријавениот труд како што се Управите за јавни приходи, Финансиските полиции, Државните пазарни инспекторати, и Државните трудови инспекторати особено во областите како проценка на ефикасноста, електронското поврзување, споделување на податоци, и развој на електронски услуги за индивидуалци и бизниси. Како што покажуваат и достапните истражувања на оваа тема не е се до нивоата на даночните стапки и непријавен труд туку и до поставените услови кои ја одредуваат леснотијата со која се врши/формализираат бизнисите и леснотијата на исполнување на различните

административни процедури. Истите во голема мера зависат од напорите кои ги вложуваат владите во **поедноставување, намалување и забрзување на административните процедури, особено оние кои ненамерно даваат поттици за неформалност.**

Зголемување на спремноста за даночна дисциплина: Социјалното осигурување не се исплати гледајќи според перцепциите на приватните работодавци и работници и ова е пресуден фактор при носењето на одлука за вршење на даночна евазија и измама. **Симултано намалување на горната граница и стапките на социјално осигурување со истовремено зголемување на даночната база може да помогне во овие напори.** Податоците за Македонија веќе покажуваат дека намалувањето на стапките на социјално осигурување можат да ги зголемат приходите преку зголемена даночна дисциплина.³⁰

Потребно е да **се зголемат капацитетите на администрацијата** да ги детектира тие кои ги избегнуваат даноците и да ги прибере долговите од истите. Начинот на кој може да се постигне тоа е преку воведување на **систем за управување со ризик** (со кој селективно ќе се проверуваат непочитувачите кои имаат потенцијално најголемо негативно влијание), но најважната мерка ќе биде да се унифицира даночната администрација со агенцијата одговорна за прибирање на придонесите за социјално осигурување. Дополнително, нивото на спроведување на регулативите и законите во трите земји мора да биде засилено и зголемено со цел ефектите од новите мерки да бидат видливи и целисходни.

Иако не беше претходно спомнато во оваа кратка анализа, **сите три земји мора да го подобрат начинот на кој државните институции ги мерат**

и проценуваат дознаките од странство затоа што официјалните трансфери (пресметани преку меѓународниот систем за известување за трансакции) претставуваат само мал дел од вкупниот износ на дознаки кои пристигаат во тие земји. Исто така **неопходно е да се поедностават и намалат трансакциските провизии поврзани со дознаките од странство** со цел да се намали нивното криење. Праќањето на дознаки дома официјално е најчесто премногу скапо и регресивно. Но сепак, кој и да е начинот на кој разни лица праќаат пари дома кон своите семејства тоа може да биде оптимизирано преку модерен финансиски систем а разликата во цените да се искористи за други социјално продуктивни цели.

³⁰ Shurkov, E, Mickovska R.A., (2014) "Hunting the Shadows – Tax Evasion Dynamics in Macedonia" Policy Brief Nr. 33, Dec. 2014. Retrieved from:

http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2015/03/PolicyBrief33_ENG.pdf

5. Табели со макроекономски индикатори за Македонија, Албанија и Косово.

МАКЕДОНИЈА										
Индикатор (во милиони МКД освен ако е поинаку наведено)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Пазар на труд										
Стапка на невработеност (%)	36.0	34.9	33.8	32.2	32.0	31.4	31.0	28.6	28.0	26.1
Стапка на младинска невработеност (%)	59.8	57.7	56.4	55.1	53.7	55.3	53.9	51.9	53.1	47.3
Стапка на долгорочна невработеност (>12 месеци)	86.3	84.9	84.9	81.9	83.3	82.6	82.1	82.5	83.4	81.6
Продуктивност				-3.6	2.1	1.0	-1.3	-1.6	2.0	
Работна сила	891,680	907,141	919,425	928,774	938,294	940,048	943,055	956,058	958,997	954,924
Стапка на активност на работната сила (%)	55.1%	55.7%	56.3%	56.7%	56.9%	56.8%	56.5%	57.2%	57.3%	57.0%
Просечни нето плати (МКД)	13,518	14,586	16,095	19,958	20,554	20,848	20,903	21,146	21,394	21,904
Просечни бруто плати (МКД)	23,037	24,140	26,228	29,923	30,226	30,603	30,670	31,026	31,325	32,171
Номинални нето плати (годишна промена во %)		7.3	9.4	19.4	2.9	1.4	0.3	1.2	1.2	2.3
Реални нето плати (годишна промена во %)		4.6	8.0	12.4	1.0	1.2	0.2	1.1	1.0	2.6
БДП, трговија и приходи										
БДП (сегашни цени мил. МКД)	334,840	372,889	414,890	414,622	437,296	464,186	466,703	501,891	525,620	560,148
Вкупен извоз (мил. УСД)	2,415	3,398	3,991	2,708	3,351	4,478	4,015	4,298	4,964	4,490
Вкупен увоз (мил. УСД)	3,752	5,281	6,883	5,073	5,474	7,027	6,522	6,620	7,301	6,400
Финална потрошувачка	319,975	351,065	403,225	397,304	410,328	427,192	431,883	447,970	456,372	472,845
Финална потрошувачка на домаќинствата	264,690	288,408	326,125	318,213	330,344	343,080	344,852	360,115	367,729	379,290

финална потрошувачка на државата.	55,285	62,657	77,100	79,092	79,984	84,112	87,031	87,855	88,643	93,555
Бруто основни средства	71,683	88,421	115,890	106,734	106,999	124,926	135,003	144,584	160,081	178,492
Странски директни инвестиции (мил. MKD)	21,207	31,117	25,178	8,419	9,649	21,193	8,063	14,108	12,140	10,498
Странски директни инвестиции (мил. ЕУР)	344.8	506.0	409.4	136.9	156.9	344.6	131.1	229.4	197.4	170.7
Данок на добивка	4,710	5,896	8,579	4,435	3,691	3,888	3,655	4,419	5,060	12,024
Данок на приход	8,414	8,891	8,696	8,707	8,872	9,513	9,553	10,255	12,321	12,909
ДДВ (УЈП)	27,240	32,962	36,174	35,178	37,694	42,223	38,468	39,835	43,859	41,694
ДДВ (Царина)	26,400	34,500	43,400	32,511	34,814	41,322	41,041	37,741	38,513	44,492
Акцизи	680	890	1,000	14,730	14,670	15,559	16,630	18,064	19,695	20,721
Царини	5,600	6,400	6,400	5,409	4,760	3,779	4,066	4,255	4,222	4,843
Депозити и кредити										
Стапка на раст на кредити (%)					7.1	8.5	5.4	6.4	10.0	9.5
Стапка на раст на кредити за домаќинства (%)					5.1	8.1	6.5	10.2	11.8	12.9
Стапка на раст на корпоративни кредити (%)					8.4	8.6	4.5	3.8	8.6	7.1
Стапка на лоши кредити (%)	12.9	9.3	6.8	8.1	9.9	9.5	10.3	11.7	11.5	11.3
Стапка на раст на депозити (%)					13.7	9.2	4.9	6.1	10.4	6.3
Стапка на раст на депозити на домаќинства (%)					17.4	12.0	7.2	6.7	8.9	4.1
Стапка на раст на корпоративни депозити (%)					6.4	6.1	-2.0	4.1	15.0	10.2
Долгови, дефицит и инфлација										
Јавен долг	30.6	23.5	20.5	23.6	24.1	27.7	33.7	34.0	38.2	38.0
Јавен долг (вклучувајќи ги и други долгови)	33.2	25.8	23	26.2	27.2	32.0	38.3	40.3	46	46.5
Буџетски дефицит (%)	-0.5	0.6	-0.9	-2.6	-2.4	-2.5	-3.8	-3.8	-4.2	-3.5
Стапка на инфлација (%)	3.2	2.3	8.3	-0.8	1.6	3.9	3.3	2.8	-0.3	-0.3
Девизни резерви на НБРМ (мил. ЕУР)	1,416.7	1,524.4	1,494.9	1,597.5	1,714.5	2,068.9	2,193.3	1,993.0	2,436.5	2,261.8

Неопфатена економија НОЕ (како % од подесувањата на БДП)			20.1	21.0	19.6	20.0	19.2			
* Последни податоци се достапни заклучно со Декември 2016 година										

АЛБАНИЈА											
Индикатор (во милиони АЛЛ освен ако е поинаку наведено)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	K2 2016
Labor Market											
Стапка на невработеност (%)	13.78	13.37	13.05	13.76	14.04	13.98	13.35	15.93	17.50	17.10	15.5
Стапка на младинска невработеност (%)	n/a	19.8	24.7	21.9	22.5	21.9	26.0	27.2	32.5	33.2	29.9
Стапка на долгорочна невработеност (>12 месеци)	n/a	71.1	63.2	67.4	70.2	73.9	77.1	72.4	64.3	66.0	
Продуктивност	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Работна сила	1,084,000	1,082,000	1,041,708	1,052,324	1,064,000	1,089,798	1,101,349	1,059,915	1,067,338	1,122,000	
Стапка на активност на работната сила (%)	65.2	58.0	53.3	55.1	55.2	60.3	57.3	52.4	53.7	55.7	
Просечни нето плати (АЛЛ)							51,500	52,600	53,800	54,270	54,500
Просечни бруто плати (АЛЛ)	23,037	24,140	26,228	29,923	30,226	30,603	30,670	31,026	31,325	32,171	32,369
Номинални нето плати (годишна промена во %)	7.5	17.1	8.3	11.9	6.7	6.9	7.3	4.1	1.7	1.8	
Реални нето плати (годишна промена во %)	4.9	13.8	6	8.1	3	3.4	5.2	2	0.1	0	
БДП, трговија и приходи											
БДП (сегашни цени мил. АЛЛ)	882,200	966,600	1,089,300	1,143,900	1,239,600	1,300,600	1,332,800	1,350,600	1,400,500	1,444,700	
Вкупен извоз	77,405	97,171	112,572	104,515	161,548	196,897	213,030	246,397	255,759	243,183	

Вкупен увоз	299,147	376,194	439,894	428,839	477,768	544,004	528,490	517,378	552,281	544,606	
Финална потрошувачка	769,319	890,645	1,010,137	1,052,102	1,106,590	1,161,114	1,183,692	1,229,289	1,297,286	1,304,879	
Финална потрошувачка на домаќинствата	673,236	784,867	892,776	918,651	961,912	1,011,826	1,032,478	1,073,609	1,129,915	1,141,148	
Финална потрошувачка на државата.	91,875	101,163	112,163	127,085	138,312	142,733	144,541	148,850	159,788	155,941	
Бруто основни средства	332,252	351,305	366,882	374,169	352,412	381,944	353,044	352,088	342,844	390,721	
Странски директни инвестиции (мил. ЕУР)	250.0	470.0	665.0	717.0	793.0	746	746	923	812	871	
Данок на добивка	22,258	21,077	18,108	17,149	17,606	19,712	16,853	15,119	21,483	24,968	
Данок на приход	8,580	14,850	24,498	26,820	27,058	27,967	27,989	29,570	28,852	29,661	
ДДВ (Вкупно)	74,268	87,771	107,094	110,062	113,998	119,189	116,533	111,940	123,847	125,783	
Акцизи	22,997	28,731	32,510	33,504	38,788	40,403	36,421	38,151	40,894	39,027	
Царини	13,991	9,848	8,660	7,929	7,274	6,850	6,118	5,797	5,852	5,796	
Депозити и кредити											
Стапка на раст на кредити (%)	56.46	50.12	34.85	11.14	9.70	12.16	2.37	-1.23	2.20	-2.42	0.44*
Стапка на раст на кредити за домаќинства (%)	65.91	57.53	30.75	4.18	1.54	-0.15	0.50	-0.01	1.24	7.40	-0.19*
Стапка на раст на корпоративни кредити (%)	52.90	43.25	32.96	13.81	14.66	15.35	1.82	-2.01	2.37	-6.97	2.63*
Стапка на лоши кредити (%)	3.1	3.3	6.5	10.3	13.6	18.9	22.8	23.2	22.8	17.7	21.2*
Стапка на раст на депозити (%)		19.76	2.84	6.88	18.54	11.46	6.34	2.08	2.88	1.01	
Стапка на раст на депозити на домаќинства (%)		19.76	2.86	6.86	18.54	11.46	6.34	2.08	2.88	0.83	0.92*
Стапка на раст на корпоративни депозити (%)		31.25	1.30	-14.51	24.53	-5.35	-3.78	4.71	20.36	7.00	5.35*
Долгови, дефицит и инфлација											
Јавен долг			51.3	55.3	54	55.7	58.2	61.7	65.9	67.4	65.9**
Јавен долг (вклучувајќи ги и други долгови)	56.1	53.5	54.7	59.7	57.7	59.4	62.2	70.4	71.8	72.5	70.9**

Буџетски дефицит (%)	-3.3	-3.5	-5.5	-7.1	-3.1	-3.5	-3.4	-5.0	-5.2	-4.0	-.2.8**
Стапка на инфлација ЦПИ (%) на крај на година	2.5	3.1	2.2	3.7	3.4	1.7	2.7	1.9	0.7	2.0	
Девизни резерви на БНА (мил. ЕУР)	1,364.9	1,455.5	1,675.0	1,646.2	1,904.8	1,912.5	1972.0	2015.0	2,192	2880.0	

КОСОВО											
Индикатор (во милиони ЕУР освен ако е поинаку наведено)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
БДП (сегашни цени мил. ЕУР)	3,120	3,461	3,883	4,070	4,402	4,815	5,059	5,327	5,568	5,727	
Вкупен извоз (мил. ЕУР)	441	547	609	695	878	943	922	927	1,092		
Вкупен увоз (мил. ЕУР)	1,586	1,790	2,107	2,114	2,443	2,737	2,649	2,611	2,814		
Финална потрошувачка	3,332	3,661	4,172	4,222	4,517	4,976	5,320	5,539	5,855		
Финална потрошувачка на домаќинствата	2,676	3,033	3,513	3,554	3,794	4,173	4,478	4,675	4,945		
финална потрошувачка на државата.	656	628	660	668	722	802	842	864	910		
Бруто основни средства	738	835	1,053	1,130	1,301	1,476	1,317	1322.6	1293.8		
Странски директни инвестиции (илјади. ЕУР)		440.7	369.9	295.5	368.5	384.4	229.1	280.2	151.2	324.4	
Данок на добивка	9,380	3,441	4,425	8,407	583	1,798	116	162	15	1	
Данок на приход	29	34	44	39	44	56	60	61	67	71	
ДДВ (Нецарински)	48	59	59	76	95	121	130	147	136	154	
ДДВ (Царина)	211	255	305	328	361	419	419	412	424	457	
Акцизи	115*	129*	132*	150*	157*	200*	303	301	315	361	
Царини	124	143	164	155	179	206	117**	120**	126**	131**	
Депозити и кредити											
Стапка на раст на кредити (%)			32.7	8.9	13.2	16.4	3.8	2.4	4.2		
Стапка на раст на кредити за домаќинства (%)			40.1	22.3	25.5	17.7	6.2	3.9	12.7		
Стапка на раст на корпоративни кредити (%)			30.4	4.6	8.7	12.3	3.9	2.0	2.1		

Стапка на лоши кредити (%)		4.1	3.3	4.3	5.9	5.7	7.5	8.7	8.3	
Стапка на раст на депозити (%)	10.47	23.67	26.4	20.82	11.0	8.6	8.3	7.5	3.6	
Депозити на домаќинства (мил. ЕУР)	515.7	676.8	843	1039.7	1299.4	1490.5	1640.1	1774.4	1843.3	1964.5
Корпоративни депозити (мил. ЕУР)			477.4	388.02	526.6	509.3	528.0	555.9	559.8	
Долгови, дефицит и инфлација										
Јавен долг				6.4	6.2	5.5	8.4	9.1	10.6	13.0
Јавен долг (вклучувајќи ги и други долгови)										
Буџетски дефицит (%)			-0.2	-0.7	-2.6	-1.9	-2.4	-3.0	-2.2	
Стапка на инфлација ЦПИ (%)	0.6	4.4	9.4	-0.2	3.5	7.3	2.5	1.8	0.4	-0.5
Девизни резерви на ЦБК (мил. ЕУР)	14.6	13.7	11.2	11.2	14.9	18.0	19.4	19.5	19.6	
Неопфатена економија НОЕ (како % од подесувањата на БДП)										

* Does not included data on internal excises.

** Missing data on certain import taxes, like cigarettes.